

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

بررسی عناصر و مؤلفه‌های هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی

در گلستان و بوستان سعدی

به وسیله‌ی

طاهره بهروزی

استاد راهنما

دکتر زهرا ریاحی زمین

شهریور ماه ۱۳۹۲

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب طاهره بهروزی دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز اظهار می‌کنم که این پایان‌نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام همچنین اظهار می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه، دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه‌ی حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه‌ی مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: طاهره بهروزی

تاریخ و امضا:

به نام خدا

بررسی عناصر و مؤلفه‌های هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی
در گلستان و بوستان سعدی

به کوشش

طاهره بهروزی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزش‌یابی شده توسط کمیته‌ی پایان نامه، با درجه‌ی: عالی

دکتر زهرا ریاحی زمین، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد راهنما)

دکتر اکبر نحوی، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (استاد مشاور)

دکتر زرین تاج واردی، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (داور متخصص داخلی)

شهریور ماه ۱۳۹۲

تقدیم به

استادم که جاودانه‌ام ساخت و سپیدی را بر تخته‌ی سیاه زندگی‌ام نگاشت

مادرم، که قلم از نگارش شکوهش

ناتوان است و هزاران شعر در ستایش و مدحش اندک... او که موهایش

سپید شد تا رو سپید شدم

پدرم، اسوه‌ی عشق و ایثار، او که دستان کریمش

چتری در مقابل بارش زخم‌های زمانه است و ناتوان شد تا به توانایی

رسیدم

برادر و خواهرم که شادیشان مایه‌ی آرامش خاطر من است

و

همسرم، که با قلبی آکنده از عشق و معرفت، محیطی سرشار از

سلامت و امنیت و آرامش و آسایش را برایم فراهم آورد.

سپاسگزاری

سپاس خدایی را که در تمام زندگی پشتیبانم بوده است؛ او که مسیر کسب علم و دانش را در برابرم گسترد و لحظه‌ای مرا به خود وا نگذارد.

در مراحل پایانی انجام این پژوهش، سپاس‌گزار تمام کسانی هستم که در این مسیر همراهم بودند؛ از استاد فرهیخته‌ام سرکار خانم دکترریاحی زمین سپاس‌گزارم که با راهنمایی‌های ارزنده‌ی خود مسیر دشوار پژوهش را برایم هموار نمودند.

و قدردان مشاور گرامی خود جناب آقای دکتر نحوی هستم که با مشورت با ایشان پرده‌های تازه‌ای از علم در مقابل دیدگانم گشوده شد

چکیده

بررسی عناصر و مؤلفه‌های هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی

در گلستان و بوستان سعدی

به کوشش

طاهره بهروزی

هویت و فرهنگ از شاخصه‌هایی است که انسان می‌تواند با آن خود را بشناسد و به دیگران معرفی نماید. ادبیات گسترده‌ترین افق فرهنگی است که در خلال گزارش‌های آن، می‌توان مؤلفه‌های اصلی هویت را که از سرنوشت انسان در اجتماع به ظهور می‌رسد بازشناخت. مؤلفه‌های پربسامد هویت ایرانی، در انواع ادبی با ساختارهای متفاوت، ظهوری مشابه دارند و شاعران و نویسندگان در آثار خود به بازنمایی جنبه‌هایی از فرهنگ و هویت جامعه‌ی خویش پرداخته‌اند. سعدی یکی از اندیشمندان است که با آگاهی کامل از مبانی فرهنگی ایران اسلامی به بازنمود این فرهنگ عظیم در لابه‌لای آثار خود اقدام نموده است.

این پژوهش به منظور شناخت مؤلفه‌های فرهنگ ایرانی و اسلامی و نیز بررسی این عناصر در گلستان و بوستان سعدی تنظیم گردیده است. همچنین شگردهای ادبی‌ای که سعدی در نگارش این دو اثر از آن‌ها بهره گرفته تا بتواند معماری فرهنگی خویش را مؤثرتر انجام دهد، شناسایی و تفسیر شده‌اند و نیز میزان حضور عناصر فرهنگی در گلستان و بوستان مشخص شده است. در این تحقیق پژوهشگر از روش توصیفی-تحلیلی با ابزار گردآوری کتابخانه‌ای و با مطالعه‌ی منابع و مآخذ استفاده کرده و به استخراج مؤلفه‌های فرهنگی پرداخته است.

این پژوهش در پنج فصل کلیات، مبانی نظری، سعدی و روزگار او، بررسی مؤلفه‌های فرهنگی در گلستان و بوستان سعدی و نتیجه‌گیری تنظیم شده است. نتایج نشان می‌دهد که بیشترین مؤلفه‌های فرهنگی که در گلستان و بوستان موجود است عبارتند از خدانشناسی، عدل و داد و لزوم دادگری، ستایش میانه‌روی و اعتدال، تأکید بر خرد و خردورزی، تدبیر و چاره‌اندیشی، اهمیت علم و تأکید بر دانش‌اندوزی، نیک‌نامی، اهمیت سخن و حفظ زبان، رازپوشی و لزوم محافظه‌کاری، تقدیرگرایی و باور به قضا و قدر، باور به خدایی بودن سلاله‌ی پادشاهان و ایمان به فره ایزدی، نگرش به جهان بر پایه‌ی اغتنام فرصت و شادی و شادخواری، ناپایداری جهان و بی‌وفایی روزگار، یادآوری مرگ و ایمان به رستاخیز، اشرافی‌گری و تجمل‌گرایی، بخشش و داد و دهش. کتاب‌های بوستان و گلستان سرشار از مضامین هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی است به گونه‌ای که می‌توان گفت آیینی تمام‌نمای فرهنگ جامعه‌ی ایرانی محسوب می‌شود. سعدی با زبانی فصیح و بلیغ و با بکارگیری عناصر زبانی چون ارسال‌المثل، طنز و نقادی، استشهاد به آیه و حدیث، ایجاز و اختصار کلام، مناظره، حکایت پردازی و بیانی سهل و ممتنع توانسته است مخاطب را مجذوب خویش گرداند و پند و اندرزهای خود را که همه در زمینه‌ی معماری فرهنگی جامعه‌ی ایرانی است در جان خوانندگان اثرگذار گرداند.

کلیدواژه: هویت، فرهنگ، ایران، اسلام، سعدی، گلستان، بوستان، مؤلفه‌های فرهنگی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	۱- کلیات.....
۳	۱-۱- مقدمه.....
۴	۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۵	۳-۱- هدف پژوهش.....
۵	۴-۱- پیشینه‌ی پژوهش.....
۸	۵-۱- روش پژوهش.....
۹	۶-۱- پرسش‌های پژوهش.....
۱۲	۲- مبانی نظری.....
۱۲	۱-۲- هویت.....
۱۲	۲-۲- تعریف هویت.....
۱۳	۳-۲- هویت از دیدگاه روانشناسی.....
۱۵	۴-۲- هویت از دیدگاه جامعه‌شناسی.....
۱۶	۵-۲- فرهنگ.....
۱۹	۱-۵-۲- پویایی یک فرهنگ.....
۱۹	۲-۵-۲- تضعیف و سقوط یک فرهنگ.....
۲۰	۳-۵-۲- تبادل و تهاجم فرهنگی.....
۲۱	۱-۳-۵-۲- تفاوت‌های تهاجم و تبادل فرهنگی.....

- ۲۲-۶-۲- رابطه‌ی هویت و فرهنگ.....۲۲
- ۲۲-۷-۲- هویت فرهنگی.....۲۲
- ۲۴-۸-۲- هویت و فرهنگ ایرانی - اسلامی.....۲۴
- ۲۵-۱-۸-۲- ایران پیش از اسلام.....۲۵
- ۲۶-۱-۱-۸-۲- مذهب ایرانیان پیش از اسلام.....۲۶
- ۲۸-۲-۸-۲- فرهنگ اسلامی.....۲۸
- ۳۱-۳-۸-۲- مؤلفه‌های هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی.....۳۱
- ۳۵-۳- سعدی و دوره‌ی زندگی او.....۳۵
- ۳۵-۱-۳- قرن هفتم و اوضاع آشفته‌ی آن روزگار.....۳۵
- ۳۶-۲-۳- سعدی.....۳۶
- ۳۶-۳-۳- ولادت سعدی.....۳۶
- ۳۹-۴-۳- کودکی سعدی.....۳۹
- ۴۰-۵-۳- دوران تحصیل سعدی.....۴۰
- ۴۱-۶-۳- سفرهای سعدی.....۴۱
- ۴۴-.....(همان جا).....۴۴
- ۴۴-۷-۳- دوران کهولت و وفات سعدی.....۴۴
- ۴۴-۷-۳- اخلاق و عادات سعدی.....۴۴
- ۴۶-۸-۳- تخلص سعدی.....۴۶
- ۴۷-۹-۳- شهرت سعدی.....۴۷

- ۳-۱۰- سبک شعری سعدی..... ۴۹
- ۳-۱۱- آثار سعدی..... ۵۰
- ۳-۱۱-۱- آثار منظوم..... ۵۰
- ۳-۱۱-۲- آثار منثور..... ۵۲
- ۴- بررسی عناصر هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی در گلستان و بوستان سعدی... ۵۶
- ۴-۱- درآمد..... ۵۶
- ۴-۲- مؤلفه‌های فرهنگ ایرانی و اسلامی در گلستان و بوستان..... ۵۶
- ۴-۲-۱- خداشناسی و دین باوری..... ۵۷
- ۴-۲-۲- اهمیت عدل و داد و لزوم دادگری..... ۶۱
- ۴-۲-۳- اعتدال..... ۶۶
- ۴-۲-۴- تأکید بر خرد و خردورزی..... ۶۸
- بنابراین در دیدگاه سعدی سعادت و رستگاری آدمی در گرو بکار بستن خرد است. در این دیدگاه، خرد بزرگترین موهبت الهی و مهمترین ابزار برای مبارزه با تمامی مشکلاتی است که در صورت عدم خردورزی ممکن است برای انسان پیش آید. از منظر سعدی انسانی که خردمند است هرگز حسرت نمیخورد و از زندگی نهایت بهره را میبرد. وی خرد را از همهی نعمت‌ها برتر و بهتر میدانند..... ۷۰
- ۴-۲-۵- تدبیر امور و چاره‌اندیشی..... ۷۰
- ۴-۲-۶- اهمیت علم و تأکید بر دانش‌اندوزی..... ۷۲
- ۴-۲-۷- نیک‌نامی..... ۷۴
- ۴-۲-۸- اهمیت سخن و حفظ زبان..... ۷۵
- ۴-۲-۹- راز پوشی و تأکید بر محافظه کاری..... ۷۷

- ۷۸ ۱۰-۲-۴- تقدیرگرایی و باور به قضا و قدر
- ۸۱ ۱۱-۲-۴- باور به خدایی بودن سلاله پادشاهان
- ۸۲ ۱۲-۲-۴- ناپایداری جهان و بی‌وفایی روزگار
- ۸۴ ۱۳-۲-۴- نگرش به جهان بر پایه‌ی اغتنام فرصت و شادی و شادخواری
- ۸۷ ۱۴-۲-۴- یادآوری مرگ و ایمان به رستاخیز
- ۸۹ ۱۵-۲-۴- اشرافی‌گری و تجمل‌گرایی
- ۹۱ ۱۶-۲-۴- بذل و بخشش و داد و دهش
- ۹۲ - نتایج بخشش و داد و دهش از دیدگاه سعدی
- ۳-۴- بررسی میزان نقش فرهنگ و هویت ملی در شکل‌گیری بوستان و گلستان
 ۹۴ سعدی
- ۴-۴- شگردهای ادبی سعدی در بنای معماری فرهنگی جامعه‌ی خویش ۹۶
- ۹۷ ۱-۴-۴- بهره‌گیری از ارسال‌المثل و امثال و حکم
- ۹۹ ۲-۴-۴- بهره‌گیری از عنصر طنز و نقادی
- ۱۰۲ ۳-۴-۴- استشهاد به آیه و حدیث
- ۱۰۴ ۴-۴-۴- استفاده از مناظره
- ۱۰۶ ۵-۴-۴- رعایت موسیقی و آهنگ کلام
- ۱۰۷ ۶-۴-۴- ایجاز و اختصار کلام
- ۱۰۹ ۷-۴-۴- حکایت‌پردازی در جهت هدایت غیرمستقیم
- ۱۱۱ ۸-۴-۴- سهل و ممتنع بودن آثار
- ۱۱۵ فصل پنجم

نتیجه گیری..... ۱۱۵

فهرست منابع..... ۱۲۱

فصل اول

کلیات

۱- کلیات

۱-۱- مقدمه

هویت به معنای من کیستم، در کجا هستیم، به چه گروهی تعلق دارم و نیز چه کسی بودن و چگونه شناسایی شدن است (زهیری، ۱۳۸۴: ۲۹). هر فرد و جامعه‌ای از دیرترین ایام تاکنون به دنبال تعریفی برای خویشتن خویش است و تا به پاسخ این پرسش فطری دست نیافته باشد آرام و قرار نمی‌یابد و نمی‌داند که کدام باورها و عقاید با شخصیت وی سازگار است و خود را نخواهد شناخت.

وقتی که افراد تمام ابعاد وجودی خود را شناختند بر اساس محیط اجتماعی‌ای که در آن زندگی می‌کنند نیازها و احتیاجاتی برای آنها به وجود می‌آید که راه‌های برآوردن این احتیاجات و نحوه‌ی دستیابی به آنها زمینه ساز فرهنگ یک جامعه می‌شود.

فرهنگ از دو هجای فر+ هنگ به معنای شکوه و جلال و عظمت و اقتدار تشکیل شده است (تقوی، ۱۳۸۷: ۲۰). ما هر قوم، ملیت و کشوری را با فرهنگ خاص آنها می‌شناسیم؛ فرهنگی که از اجداد آنها به جا مانده و نسل به نسل به آنها رسیده است و بسیاری از مؤلفه‌های فرهنگی توسط آنها دچار تغییر و تحول شده و یا به طور کلی حذف شده است. «تمدن‌های بشری فرزند فرهنگ‌ها هستند و انقلاب‌ها نیز زاده‌ی عصیان فرهنگ‌ها هستند.» (همان‌جا).

انسانی که به دنیا می‌آید فرهنگ خاص خود را بر می‌گزیند و با همان فرهنگ نیز می‌میرد و هرگز جدای از فرهنگ نیست؛ پس انسان موجودی است «فرهنگ‌گرا».

فرهنگ به وجود آورنده‌ی ارزش‌هاست، ارزش‌هایی چون: غرور ملی، روحیه‌ی اعتماد به نفس، تعهد به میثاق‌ها و وفای به آن، پررنگ نمودن برادری و برابری، باور به غلبه‌ی خوبی بر بدی و تشویق به انجام امور نیک و....

انسان‌ها همیشه مدیون فرهنگ‌اند چرا که بنا و اساس زندگی آنها را فرهنگ مشخص می‌کند. فرهنگ دو بعد دارد؛ یکی مادی و دیگری معنوی. بعد مادی آن در شکل تابلوهای نقاشی، معماری ساختمان، شیوه‌ی پوشش و غیره نمود پیدا می‌کند. و بعد معنوی آن در شیوه‌ی افکار، عقاید و باورها، جریان‌های عاطفی و... ظاهر می‌شود.

هویت ملی زمانی شکل می‌گیرد که یک قوم دارای یک زبان و ادبیات خاص باشند. در ادبیات فارسی نیز فرهنگ ملی به طور کامل نمود پیدا می‌کند. ادبیات فارسی به خوبی از پس این رسالت برآمده است. «ادبیات، خیلی خوب، ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها، آرمان‌ها و آرزوها و

خلاصه شعور جمعی و آگاهی ملی ملت‌ها را نشان می‌دهد» (امین، ۱۳۸۴: ۵).

شعر هم به عنوان یکی از گونه‌های ادبیات، به خوبی توانسته است هویت و فرهنگ ملی را بازتاب دهد. شاعران با بر جای گذاشتن آثار گرانبخیز خود به رهبری و هدایت جامعه دست زده و در مسیری مناسب فرهنگ سازی کرده و با یادآوری ارزش‌های فرهنگی کشور خود در طول تاریخ مانع از تسلیم آنها در برابر تهاجم فرهنگی کشورهای بیگانه شده‌اند.

بنابراین زبان فارسی یکی از مؤلفه‌های مهم هویت ملی ما محسوب می‌شود که موجب بقا و دوام کشورمان، ایران شده است. در نتیجه یکی از راه‌های شناخت مؤلفه‌ها و عناصر هویت و فرهنگ ایرانی، مطالعه آثار شعرا و نویسندگان این مرز و بوم است که به استخراج آنها می‌پردازیم.

این پژوهش به پنج فصل تقسیم شده است که در فصل اول آن به بررسی کلیات تحقیق پرداخته‌ایم. فصل دوم شامل مبانی نظری پژوهش است و مفاهیم اصولی تحقیق در این بخش معرفی شده‌اند، فصل سوم زندگی و روزگار سعدی را شامل می‌شود که به دلیل شهرت فراوان شیخ اجل، محقق به صورت اجمالی به شرح حال این شاعر بزرگ پرداخته است. در فصل چهارم که مهم‌ترین فصل پژوهش به شمار می‌رود به بررسی مؤلفه‌های فرهنگ و هویت ایرانی و اسلامی به صورت ادغام شده در دو اثر جهانی سعدی (گلستان و بوستان) اختصاص دارد و پژوهشگر به تحلیل این عناصر فرهنگی از دیدگاه سعدی پرداخته است و با تحلیل این عناصر معماری فرهنگی سعدی را نشان داده است و در نهایت در فصل پنجم که آخرین فصل پژوهش است نتایج و یافته‌های پژوهش ارائه گردیده است.

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

از آنجایی که کشورهای بیگانه با تکیه بر وسایل ارتباط جمعی نظیر تلویزیون، رایانه، رادیو، ماهواره و تحت کنترل درآوردن آنها، درصدد نابودی هویت و فرهنگ ایرانی هستند و از آنجا که این کشور دارای پیشینه‌ی فرهنگی بسیار غنی و پرباری است، بنابراین بیگانگان با به سخره گرفتن ارزش‌های فرهنگی ایران و جلوه دادن ضد ارزش‌ها به عنوان فرهنگ و تمدن در دنیای امروز، سعی در حذف و کنار زدن فرهنگ این مرز و بوم دارند. از طرفی بیشتر افراد جامعه‌ی ایرانی را قشر جوان تشکیل می‌دهد؛ این جوانان در دوره‌ای به سر می‌برند که تهاجم فرهنگی حرف اول را می‌زند و آنها را در بازاری پر از کالای سره و ناسره، بدون آگاهی و شناخت هدایت می‌کند، اما آنها به دنبال یافتن هویتی آبرومندانه و پرافتخار هستند؛ دوره‌ای که اگرچه

به گونه‌ای ایران و نام بلند آن هنوز هم در برابر ابر قدرت‌های بیگانه‌ی خارجی قد علم کرده است اما پیشینه‌ی عظیم فرهنگی آن، روزبه‌روز کمرنگ‌تر می‌شود و کسی نیست که غبار از این گنجینه‌ی گرانقدر برگیرد و با فریاد خود دشمنان ایران و اسلام را بر سر جای خود بنشانند. بنابراین لازم دانستیم مؤلفه‌های هویت و عناصر فرهنگی این کشور را در آثار شاعری توانا که به خوبی با تاریخ ایران و هویت فرهنگی آن آشنا بوده است استخراج کنیم و دیگر بار این گنجینه‌ی گرانسنگ، این شناسنامه و سند افتخار و میراث عظیم فرهنگی را در برابر عالمیان به نمایش بگذاریم.

۱-۳- هدف پژوهش

در پژوهش انجام‌شده در پی دستیابی به اهداف زیر بودیم:

- معرفی هویت فرهنگی ایرانی و اسلامی در آثار سعدی و شناخت مؤلفه‌ها و عناصر آن.
- بررسی شگردهای ادبی سعدی در بنای معماری فرهنگی جامعه‌ی خویش.
- بررسی میزان نقش فرهنگ و هویت ملی در شکل‌گیری بوستان و گلستان سعدی.

۱-۴- پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون درباره‌ی هویت و فرهنگ ایرانی و اسلامی و نیز درباره‌ی سعدی، شخصیت، زندگی و آثار او کتاب‌ها و مقالات بی‌شماری تألیف شده و انتشار یافته است که بردن نام همه‌ی آنها اگر امری محال نباشد بسیار دشوار است و حجم زیادی از تحقیق حاضر را دربر می‌گیرد. بنابراین ما در این‌جا تنها به ذکر پاره‌ای از این تحقیقات و تألیفات بسنده می‌کنیم تا حجم کمی از این بحر عظیم را بیان نموده باشیم. از جمله کتاب‌های انتشار یافته در این موضوع عبارتند از:

- احمدی، حمید (۱۳۸۳). در پژوهش خود به بررسی مقالاتی مربوط به هویت ایرانی می‌پردازد، که در چارچوب چند موضوع نوشته شده است. ۱- بنیادهای نظری و تاریخی اصالت هویت ملی ایران ۲- «تابو زدایی» از بحث‌های مربوط به هویت ایرانی و شیوه‌ی استحکام وحدت ملی ۳- آسیب شناسی هویت ایرانی ۴- هویت، جایگاه تاریخی و چالش‌ها فراروی اقوام ایرانی که به شرح هر کدام از آنها پرداخته است.

- ابوالحسنی، رحیم (۱۳۸۸). در پژوهش خود به بررسی مسأله‌ی هویت می‌پردازد و این که

یک جامعه چگونه دچار بحران هویت ملی می‌شود.

- الطائی، علی (۱۳۷۸). در پژوهش خود به بررسی مقالاتی مربوط به هویت می‌پردازد که عبارتند از: مقاله‌ی اول با عنوان «هویت چیست» به بررسی ابعاد هویت (فلسفی، روانی، فرهنگی، اجتماعی) و تعریف آن می‌پردازد. مقاله دوم «بحران هویت قومی در ایران» که در واقع به زمینه‌ی تاریخی هویت قومی و عوامل بحران می‌پردازد که شامل عوامل اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، طبیعی و جغرافیایی و... است و سرانجام راه‌حلهایی برای کاهش و از بین بردن این بحران بیان می‌کند. مقاله‌ی سوم «ورقای فلک پیمای ابن سینا»، مقاله‌ی چهارم «قراری بسته‌ام با می فروشان»، مقاله‌ی پنجم «در مسؤلیت یک روزنامه نگار ناسیونالیست ایرانی» و مقاله‌ی ششم «عربها، چرا؟»

- برکت، بهزاد (۱۳۸۶). در پژوهش خود، شناخت هویت را در رمان بررسی می‌کند. در فصل اول کلیاتی از موضوع به دست می‌دهد. در فصل دوم بحث او درباره‌ی تعریف هویت و تبیین آن در رمان است. در این فصل وی به نظریه‌ی نظام چندگانه و فهرست کاربردی شاخص‌های ادبی این نظام می‌پردازد. در فصل سوم هویت را در چند رمان معاصر از جمله: گاو خونی (جعفر مدرس صادقی)، سمفونی مردگان (عباس معروفی) اهل غرق (منیرو روانی پور) و غیره می‌جوید و در پایان به نتیجه‌گیری موضوع می‌پردازد.

- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲). در پژوهش خود به بررسی مسئله‌ی هویت ایرانی می‌پردازد. در حقیقت برای پاسخ و کشف عناصر سازنده‌ی این سؤال که شخص یا گروه ایرانی کیست و چه تعریفی از خود دارد، به پژوهش پرداخته است. وی از دو روش برای بیان مطلب استفاده کرده است: ۱- آمیختن تحلیل فرهنگی با تحلیل تاریخی ۲- جستجو و پژوهش مصداق تاریخی آن.

- ستاری، جلال (۱۳۸۳). در پژوهش خود مقالاتی را بررسی می‌کند که در آنها به مفهوم فرهنگ به طور گسترده و جنبه‌های مختلف آن توسط نویسندگان ایرانی و خارجی پرداخته شده است.

- علیخانی، علی اکبر (۱۳۸۳). در پژوهش خود هویت در ایران را از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار می‌دهد. وی به بررسی مقالات و دیدگاه‌های محققان درباره‌ی هویت و بحران آن در ایران و نیز به مبانی نظری آن پرداخته است.

- گروه تحقیقات سیاسی اسلام (۱۳۸۱). در پژوهش خود به بررسی مجموعه‌ای از تفکرات سیاسی در کشورهای اسلامی و ایران در دهه مقاله پرداخته‌اند. در این مقالات، عقاید تاریخی، اجتماعی، فلسفی، سیاسی مورد بحث و بررسی قرار می‌دهند. در واقع موضوع اصلی مورد بحث

آن‌ها هویت ملی است.

- مسکوب، شاهرخ (۱۳۷۳). در پژوهش خود به بازنویسی سخنرانی‌هایی می‌پردازد که محوریت آن، رابطه‌ی سه گروه دیوان، دین و عرفان با هویت و ملیت و نیز رابطه‌ی آن با فارسی کلاسیک و همچنین محتوای زبان این سه گروه می‌باشد. در واقع وی رابطه‌ی این سه گروه را با زبان رسمی تا اوایل دوره‌ی مشروطه بررسی می‌کند.

- نامور مطلق، بهمن (۱۳۸۷). در پژوهش خود به بررسی مقالاتی از اساتید بزرگ کشور از جمله: میر جلال الدین کزازی، احمد خاتمی، محمد جعفر یاحقی، سید محمد دبیر سیاقی و... می‌پردازد که موضوع این مقالات نقش اسطوره متن‌ها از جمله شاهنامه در فرهنگ و ادب ایران است.

پایان‌نامه:

تاکنون پایان‌نامه‌های گوناگونی با عنوان یا موضوع هویت نوشته شده است که از آن میان تنها چند پایان‌نامه با موضوع تحقیق حاضر مرتبط است که عبارتند از:

- اثنی عشری، اطلس (۱۳۸۳). در پژوهش خود ابتدا اطلاعاتی را درباره‌ی ایران قدیم، موقعیت جغرافیایی و آب و هوایی آن و نیز چگونگی ورود آریایی‌ها به این منطقه بیان می‌کند. از جمله مطالب مهمی این پژوهش؛ عبارتند از: ۱- مؤلفه‌های هویت فرهنگی از قبل اسلام تا دوره‌ی اسلامی (قرن هفتم هجری). ۲- پیشینه‌ی هویت فرهنگی و چگونگی امتزاج فرهنگ قبل از اسلام با دوره‌ی اسلامی. ۳- شرح مهمترین مؤلفه‌های فرهنگی و بیان پیشینه هر کدام از آنها. ۴- بیان مثال‌ها و نمونه‌هایی از مؤلفه‌های فرهنگی در آثار نویسندگان و شاعران برجسته‌ی ادوار مختلف.

در پایان به بررسی دیدگاه‌های دانشمندان مختلف غیر ایرانی درباره‌ی ایران و هویت فرهنگی آن می‌پردازد.

- دری، نجمه (۱۳۸۴). در پژوهش خود در ۱۴ فصل مختلف به توضیح و تشریح سرزمین عربستان، روابط میان اعراب و ایرانیان، تأثیر نفوذ ایرانیان در مناطق مختلف عربستان، چگونگی فتح ایران و نبردهای میان اعراب و ایرانیان، جنبش‌های ایرانی ضد اعراب که در نتیجه منجر به نفوذ فرهنگ ایرانی در میان اعراب شد، تأثیرپذیری اعراب از ایرانیان در آیین حکومت‌داری، چگونگی تدوین علوم چون طب، نجوم، موسیقی و معماری به زبان عربی توسط دانشمندان ایرانی و نقش مذهب در نفوذ آداب فرهنگ ایرانی در عربی می‌پردازد.